

SÉRIOVÍ VRAZI

PhDr. Ludmila ČÍRTKOVÁ, CSc.

Nedávné případy manželů Stodolových a „nemocničního vraha“ upoutaly i u nás značnou pozornost na fenomén sériových vrahů. Ačkoliv jde statisticky vzato o okrajový jev a naprostá většina vyšetřovatelů a kriminalistů se s ním během své profesionální kariéry nesetká, je pochopitelné, že extrémnost počínání sériových vrahů budí znepokojení. Otázka, která snad v této souvislosti napadne každého, zní: jak hluboce musí být narušena osobnost člověka, který opakovaně a často brutálním způsobem vraždí neznámé a nevinné oběti, mučí je anebo mrzačí i posmrtně, třeba i uchovává a pojídá jejich orgány. V tomto článku se pokusím shrnout aktuální poznatky a naznačit otevřené problémy.

FIKCE A REALITA

V názorech veřejnosti na sériové vrahy se snoubí fikce s realitou. Může za to především detektivní literatura a thrillerové filmy. Tón stále ještě udává kultovní dílo „Mlčení jehňátek“. V těsném závěsu za ním je však celá řada dalších snímků od „Sběratele polibků“ až po současný „Parfém“. Rovněž knižní trh nabízí sotva konzumovatelné množství patřičných románů. Příkladem zmíním „Červeného draka“ od Thomase Harrise (autor Mlčení jehňátek) nebo od Jefferyho Deavera jeho Modrou sféru či Sběratele kostí. S lehkou nadsázkou bychom mohli mluvit o idealizování obrazu sériových vrahů. Figura Hannibala Lectera z dalšího následně zfilmovaného Harrisova románu mluví za všechny. Film vraha prezentuje jako velmi inteligentního a kreativního zločince tak, že jeho destruktivita a zvrhlost osobnosti téměř zanikají. Realita sériových vrahů je však mnohem prostší. Zanechávají za sebou mnoho obětí a trpící pozůstalé.

Odborné zkoumání fenoménu sériových vrahů představuje poměrně mladé odvětví věd o kriminalitě. Samotný pojem „sériový vrah“ byl poprvé jako odborný termín použit v sedmdesátých letech 20. století v souvislosti se zločiny Eda Geina, Johna Wayne Gacyho anebo dodnes neznámého „Zodiaka“. V té době vzniká v USA v rámci FBI zvláštní jednotka, která má rozvíjet nové vyšetřovací postupy pro tzv. nevztahové vraždy, u kterých pachatel nepochází z rodiny nebo z okruhu známých a přátel. Sérioví vrazi na rozdíl od běžných totiž vraždí opakovaně, bez

Autentický záběr z místa útoku Hepnarové

jasné osobní vazby k obětem a také na první pohled bez srozumitelného motivu.

První orientace v problému vyústila v klasifikaci základních typů mnohočetných vrahů.

Dnes rozlišujeme:

- masové vrahy (mass murder)
- vrahy na vražedné vlně (spree murder)
- sériové vrahy (serial killer).

Masový vrah zabíjí více obětí na jednom místě v jednom nepřetržitém časovém úseku. Českým příkladem může být Olga Hepnarová, která zapůjčeným nákladním vozidlem vjela do lidí na tramvajové zastávce a připravila o život osm obětí. Vrah na vražedné vlně (túře)

Hepnarová

páchá své zločiny v jednom spojitém (krátkém) časovém intervalu a v ohraničené lokalitě, místa činu jsou však odlišná. Nápadné je náhlé ukončení vražd, vrah se sám od sebe zastaví, ve svém běsnění nepokračuje. Právě proto se mluví o „vlně“, která z nějakých důvodů vyšumí. V tom je zásadní rozdíl od sériového pachatele. Ten sám od sebe nepřestane. Vraždí na různých místech a v různých časových intervalech. Každý zločin je samostatným dílem série. Může být aktivní i po velmi dlouhá časová období.

Uvedené třídění není dogmatem, je průběžně aktualizováno podle fenoménů, které se nově objevují. Masové vraždy ve školách či na pracovištích padají nejčastěji na vrub tzv. amokových pachatelů, u nichž je typická nejen motivace, ale i následná sebevražda pachatele.

MEZINÁRODNÍ FENOMÉN

Sériové vraždy představují mezinárodní jev. Setkáváme se s ním ve všech typech společnosti. Z toho plyne, že hlavním problémem je zřejmě osobnost pachatelů, nikoli široce chápáné vlivy prostředí. To také znamená, že účinná prevence je na současné úrovni poznání sotva možná.

Prototypem sériových vrahů je bezpochyby Jack the Ripper (Jack Rozparovač), neznámý pachatel, jenž v roce 1888 v Londýně zavraždil a znetvořil těla 5 prostitutek. Z Velké Británie je dobře známý případ manželů Westových, kteří v průběhu let 1967 až 1986 ve sklepě svého domu v Gloucesteru umučili deset žen. Zabiják z Florencie zastřelil v letech 1968 až 1984 nejméně sedm mileneckých párů. Číhal na ně v lokalitě vyhledávané dvojicemi pro důvěrné schůzky. V roce 1992 byl na Ukrajině odsouzen k trestu smrti za 55 vražd žen a dětí Andrej Čikatilo. V Mexiku zatkla policie v roce 1999 Ciuada Juareze, který byl usvědčen z 20 vražd v posledních třech letech. Na území České republiky páchal v padesátých letech své zločiny sériový vrah Mrázek, z nedávné doby lze zmínit spartakiádního vraha Straku či Hojera. Příklady z USA není třeba jmenovat.

V roce 1995 uvedla publicistka S. Bourgoi, že v posledních 20 letech bylo dopadeno 160 sériových vrahů, přičemž 120 bylo zadrženo na území USA. Zdánlivá koncentrace jevu do USA samozřejmě vyvolává otázky. Je v USA více sériových vrahů, anebo je tamní policie úspěšnější v dopadání zločinců? Z pozice vědy nelze tyto problémy korektně zodpovědět.

Ryze teoreticky je samozřejmě možné, že policejní vyšetřování, které od počátku pracuje také s verzí, že se může jednat o sériový delikt, bude úspěšnější při odhalování těchto pachatelů. Podezření, že by se mohlo jednat o sérii však často vzniká až jako výsledek vyšetřování. Problémem jsou pak případy, kdy pachatel ať už vědomě, (záměrně), či bezděčně mění způsob provedení, tzn. typ obětí, dobu činu, způsob usmrcení i smrtící nástroj. Potíže mohou pramenit také z toho, že sériový pachatel maskuje svůj čin jako přirozenou smrt, nešťastnou náhodu či sebevraždu, a to v těch případech, kdy pro něj veřejné označení činů jako vraždy není lákavým dráždivkem. Takovéto zločiny pak mohou zůstat neoznačené, spadnou tudíž do latentní kriminality. Typickým příkladem jsou právě zločiny pracovníků v nemocnicích či v pečovatelských zařízeních. Mezinárodní rozruch způsobila série neobjasněných úmrtí v nemocnici ve Vídni v části Lainz. Vyšetření ukázalo, že po přesně nezjištěnou dobu způsobily čtyři zdravotní sestry smrt velkého, ale již nezjistitelného počtu pacientů.

Hojer

Mrázek

Sestry se mezi sebou domlouvaly a vytvořily tak jakousi „partu“ sériových vražedkyň. Nakonec byly obžalovány z 41 vražd a tří pokusů. Odsouzeny byly v roce 1991.

Poměr mezi dopadnutými a skrytými sériovými vrahy není znám. Latence jevu je často diskutovanou otázkou, seriózní odhady chybí. Podle neoficiálních pramenů je počet aktivních sériových pachatelů v USA odhadován minimálně na 35, v SRN pak na osm. (Neubacher 2003, Harbort 1999) Poznatky o sériových vražích pocházejí pochopitelně ze známých případů.

MOTIVACE SÉRIOVÝCH VRAHŮ

Původně byl pojem vyhrazen pro pachatele sexuálních vražd. První (a dodnes unikátní) empirický výzkum proběhl v USA v letech 1979 až

1983 na 36 odsouzených, z nichž 29 bylo zařazeno do kategorie sexuální vrah. Agenti FBI vyhledali odsouzené sériové vrahy ve věznicích a podrobili je zvláštnímu stylu rozhovoru. Jeho cílem bylo vyprovokovat odsouzené pachatele k líčení intimních, vnitřních pohnutek a pocitů, které zažívali před, v průběhu a po činu. Takto získané poznatky tvoří dodnes studnici informací, o které se opíráme.

Dnešní představy o sériových vražích se však liší od dřívějších. Především jsou do této kategorie vedle sexuálních (sadistických) vrahů řazeny i další typy. Sérioví vrazi tak představují psychologicky nejednotnou a rozmanitou skupinu. Velmi dobře to ilustruje i jedna z nejvyužívanějších typologií, která člení sériové vrahy podle odlišné motivace do čtyř skupin.

1. Vizionářský sériový vrah (visionary killer) má halucinace a bludné představy, které ho ponoukají k vraždě určitých obětí. Motivace tudíž vzniká na psychopatologickém základě, pachatelé trpí psychotickou, tudíž závažnou poruchou osobnosti a je na ně nahlíženo jako na nepřítelny. Mezi sériovými vrahy však představují co do četnosti výskytu naprostou výjimku.

2. Misionářský vrah (missionary killer) cítí vnitřní poslání (misi). V jejím duchu realizuje tak říkajíc nemilosrdné tažení proti určité skupince osob, kterou odmítá či nenávidí. Může jít o prostitutky, homosexuály, bezdomovce, starší ženy atp. Pachatel není duševně chorý (nepřítelny). K opakovanému vraždění ho vedou například „etické“, religiózní či jiné principiální důvody. Obvykle žije nenápadně a do svého okolí je dobře integrován. Na svůj

„program“ má náhled, považuje ho za správný. Ví, co páchá a chce tak činit. Má pocit, že je k tomu povolán. Svě oběti dehumanizuje, necítí žádnou vinu.

3. Skupina hedonistických vrahů (hedonistic killer) není ve své motivaci jednotná, rozpadá se do tří motivačních podskupin. Do první patří klasický sexuální, sadistický vrah, kterému usmrcování oběti způsobuje sexuální rozkoš (Lust Killer). Ve druhé podskupině jsou sérioví vrazi, u nichž nejsou přítomny sexuální choutky. Vraždí ze zvědavosti (jaké to je) a prahnou po extrémních, silných zážitcích a zkušenostech. Angličtina pro ně používá výraz „thrill-oriented killer“, v češtině bychom mohli volně mluvit o „adrenalinovém typu“. Rozhodující je kognitivní aspekt motivace. U obou variant se však můžeme setkat se sadistickými praktikami na místě činu. Třetí podskupina tzv. „komfort-oriented killer“ je motivačně dosti odlišná. Vrahy zaměřené na komfort nezajímá samotný akt či průběh usmrcování, sledují jiné převážně majetkové, hamižné cíle. Při volbě obětí postupují pragmaticky. Nalézají si např. oběti s cílem spáchat pojišťovací podvod (zneužívání životních pojistek), vyhledávají osamělé jedince, se kterými navazují účelový vztah. Jakmile se jim otevře cesta k majetku, končí život oběti. Do této podskupiny patří i tzv. černé vdovy (ženy vyhledávající staré osamělé muže, které na jejich „péči“ brzy umírají.)

4. Vrazi orientovaní na moc a kontrolu nad obětí (typ „Power and kontrol“) představují poslední skupinu. Být pánem nad životem a smrtí je přitahuje. Imponuje jim možnost rozhodovat o ultimativních, nevratných věcech. Na podzim roku 2002 terorizoval okolí Washingtonu sériový odstřelovač (serial sniper). Určit další místo jeho útoku nebylo možné. Život v lokalitě se zásadně změnil, lidé se báli vycházet, nakupovat, vystupovat na parkovištích ze svých vozidel. Neznámý pachatel totálně kontroloval život, byl svým způsobem nejmocnějším člověkem. Později se ukázalo, že za volným odstřelováním lidí na veřejných prostranstvích je dvojice mužů. Na jednom z míst činů našli vyšetřovatelé kartu se vzkazem „Jsem bůh“. Také anglický lékař Shipman přezdívaný doktor „Smrt“, zmínil jako jeden z motivů opojení z toho, že on může určit okamžik smrti. Dlužno podotknout, že nepohrdl ani majetkem svých obětí. V okolí byl jako praktický lékař oblíben pro svou dobrosrdečnost.

Ačkoliv mají typologie určitou teoretickou a poznávací hodnotu, pro praxi jsou problematické. Čelí minimálně dvěma problémům. Představují určité zjednodušení reality a vykazují malou rozlišovací schopnost. Čisté typy se vyskytují pouze vzácně, takže pachatele lze často přiřadit pod různé skupiny. Navíc jeden a tentýž pachatel může měnit své vražedné způsoby a do určité míry i motivační konstelace. Německý sériový vrah Petr Kürten zavraždil čtyři dívky, pak čtyři ženy a nakonec jednoho muže. Přínejmenším u poslední vraždy se jeho pohnutky zásadně změnil. Občas se objeví i nový vzorec sériového zločinu, který nelze pod stávající klasifikace jednoznačně podřadit. Zdá se, že takovým otevřeným problémem je právě sériové usmrcování pacientů ať už seniorského, dospělého či dětského věku. Motivace těchto sériových pachatelů (pachatelek) v pomáhajících profesích je rozmanitá. I pachatelé přiznávají různé motivy. Např. touhu po tom udělat něco výjimečného, odpoutat se od šedi obyčejného života, způsobit komplikace nemocnici nebo konkrétnímu primáři, upustit ventil obecné hostilitě či ulevit si od doutnajících agrese vůči lidským troskám, anebo také chut' experimentovat s léky a pohrávat si s tajemnou hranicí

Straka

mívají častěji spolupachatele, jejich vražedné vzorce se vyvíjejí, lze v nich vystopovat zdokonalování v páchání a zakrývání zločinu.

ZÁVĚR

Sérioví vrazi jsou realitou. Proč se právě určitý jedinec stane sériovým vrahem, neumí dnešní věda dobře vysvětlit. Určité rizikové faktory jsou sice známy, ale vyskytují se stejně tak i u dalších osob, ze kterých se nikdy sérioví vrazi nestanou.

V kontaktu se znalci je téměř 90 % usvědčených sériových vrahů vyhodnoceno jako disociální osobnost, vyznačující se ignorováním platných morálních norem, citovou chladností, nedostatkem empatie, vymazanými pocity viny a nízkou frustrační tolerancí. Přítomny jsou i výrazné egocentrické postoje. Egocentrické myšlení i cítění může u některých typů hraničit s narcistickými sklony. V poslední době se v odborné literatuře objevil pojem „maligního narcismu“, který shrnuje typické povahové sklony sériových vrahů. Uvedené charakteristiky samozřejmě nepřekvapují. Znalci s využitím odborných termínů jen popisují osobnostní založení, které je zřejmým předpokladem sériového vražedného jednání.

Faktem je, že sérioví vrazi sní, myslí a cítí jinak. Přitahují je a lákají situace, které si většina lidí ani nedovede ve fantazii vytvořit. Sérioví vrazi si je dovedou nejen představit, ale také připravit a uskutečnit. Nemají žádné zábrany, dávají průchod své destruktivní agresi, netrpí výčitkami svědomí vůči obětem. Ostatní lidé jsou pro ně spotřební materiál. Ve skutečnosti nejsou ani geniální ani zajímaví. Pozornost veřejnosti přitahují jen svou nezměrnou destruktivitou.

Foto archiv

Literatura:

Čírtková, L.: *Forenzní psychologie*. Aleš Čeněk, Plzeň 2004

Harbort, S.: *Kriminologie des Serienmörders*.

Kriminalistik, 1999, č. 10, s. 642–649

Köhler, D.: *Die Persönlichkeit von Serienmördern*.

Kriminalistik, 2002, č. 2, s. 92–95.

Neubacher, F.: *Serienmörder. Kriminalistik*, 2003, č. 1, s. 43–48

OCHRANA zranitelných účastníků silničního provozu V ČESKÉ REPUBLICE A EVROPSKÉ UNII

Chování a bezpečnost chodců

Chodci jsou nejzranitelnější skupinou v městských oblastech, jejich úrazy tvoří téměř 4 z 10 smrtelných úrazů v dopravě. Z celkového počtu zabitých chodců při dopravních nehodách v městských oblastech v roce 2002 jich 46,6 % bylo starších 64 let.

Když půjdeme ke kořenu problému, setkáme se s kombinací mnoha faktorů. Porušování dopravních předpisů, kterého se řidiči dopouštějí, vede často k vážným nehodám. K nejběžnějším formám porušování pravidel patří překračování rychlosti, jízda po požití alkoholu a nepozornost způsobená částečně používáním mobilů. Řidiči dokonce často porušují omezení rychlosti i v zónách s limitem 30km/h. Studie, kterou provedl v roce 2002 automobilový klub, ukázala, že dokonce ani autobusy v některých oblastech nerespektují rychlostní omezení 30km/h v zónách s výskytem školáků.

Chodci však rovněž hrají svou roli. Nejběžnější příčinou nehod zaviněných touto skupinou je nedůsledné používání přechodů pro chodce (to může být nicméně z části způsobeno tím, že v mnoha městech taková zařízení pro chodce vůbec neexistují), nebo přecházení na červenou. Mezi staršími chodci jsou pak hlavními faktory snížená schopnost pohybu a zhoršený zrak. Ten přímo ovlivňuje schopnost rychle reagovat v potenciálně nebezpečné situaci. U dětí je běžnou příčinou nehody jejich impulzivní chování jako vběhnutí do vozovky, přecházení na nevhodném místě nebo bez dozoru.

Aby bylo možné změnit chování a postoje jak chodců, tak řidičů, je nezbytné zkombinovat kampaně zvyšující povědomí o dopravě, zlepšit vzdělávání a důsledně vynucovat dodržování dopravních předpisů. Prospěšné může být i přísné vynucování dodržování rychlostních omezení, tvorba více oblastí s limi-

tem 30km/h v obytných zónách nebo oblastech s častým pohybem dětí.

Postavení chodců v českém právním řádu

Již od počátku rozvoje automobilové dopravy jsou chodci zatlačováni do ústraní a jejich postavení se s přibývajícím vozidly a rostoucím počtem komunikací a prostor zpřístupněných pro tato vozidla zhoršuje. Nerovné postavení chodců přitom zvýrazňuje také jejich vyšší zranitelnost v provozu na pozemních komunikacích ve srovnání s ostatními účastníky tohoto provozu. Až v posledních letech je na tyto okolnosti stále častěji poukazováno a v celosvětovém měřítku se hledají nejvhodnější řešení, jak učinit zejména komunikace ve městech bezpečnější a přátelštější vůči chodcům. Tato studie si klade za cíl zmapovat právní východiska pro hledání optimálních výstupů v mezích českého právního řádu. Za svou povinnost považujeme zmínit rovněž zvláštní právní režim chůze mimo pozemní komunikace, tedy pravidla pěšího pohybu v chráněných oblastech přírody a krajiny.

Definice vybraných pojmů

Pozemní komunikace

Pojem pozemní komunikace je definován v ustanovení § 2 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů, jako dopravní cesta určená k užití silničními a jinými vozidly a chodci včetně pevných zařízení nutných pro zajištění tohoto užití a jeho bezpečnosti. Pozemní komunikace se dělí do čtyř kategorií, a to na:

1. dálnice (pozemní komunikace určená pro rychlou dálkovou a mezistátní dopravu silničními motorovými vozidly, která je budována bez úrovnových křížení,

s oddělenými místy napojení pro vjezd a výjezd a která má směrově oddělené jízdní pásy),

2. silnice (veřejně přístupná pozemní komunikace určená k užití silničními a jinými vozidly a chodci, dále se člení na silnice I., II. a III. třídy),

3. místní komunikace (veřejně přístupná pozemní komunikace, která slouží převážně místní dopravě na území obce, dále se člení na místní komunikace I., II., III. a IV. třídy) a

4. účelové komunikace (slouží ke spojení jednotlivých nemovitostí pro potřeby vlastníků těchto nemovitostí nebo ke spojení těchto nemovitostí s ostatními pozemními komunikacemi nebo k obhospodařování zemědělských a lesních pozemků).

Chodec

Česká právní úprava dosud neobsahuje jednoznačné pozitivní vymezení pojmu chodec, je tedy třeba z platné úpravy dovodit, že chodcem je účastník provozu na pozemních komunikacích, který se přímým způsobem účastní provozu na pozemních komunikacích, a přitom není řidičem, ani vozkou či průvodcem vedených nebo hnaných zvířat; chodcem pak je i osoba, která tlačí nebo táhne sánky, dětský kočárek, vozík pro invalidy nebo ruční vozík o celkové šířce nepřevyšující 600 mm, pohybuje se na lyžích nebo kolečkových bruslích anebo pomocí ručního nebo motorového vozíku pro invalidy, vede jízdní kolo, motocykl o objemu válců do 50 cm³, psa a podobně.

Řidič

Řidič je účastník provozu na pozemních komunikacích, který řídí motorové nebo nemotorové vozidlo anebo tramvaj; řidičem je i jezdec na zvířeti.

Motorové vozidlo

Motorové vozidlo je nekolejové vozidlo poháněné vlastní pohonnou jednotkou a trolejbus.

Nemotorové vozidlo

Nemotorové vozidlo je vozidlo pohybující se pomocí lidské nebo zvířecí síly, například jízdní kolo, ruční vozík nebo potahové vozidlo.

Chodník

Chodník je pozemní komunikace určená především pro chodce, která je zpravidla oddělena od vozovky výškově nebo jiným způsobem. Chodník je součástí té pozemní komunikace, na které je umístěn.

Samostatné chodníky, stezky pro pěší, cesty v chatových oblastech, podchody, lávky, schody, pěšiny, zklidněné komunikace, obytné a pěší zóny apod., jsou místními komunikacemi IV. třídy. Jde o komunikace, které nejsou přístupné běžnému provozu motorových vozidel, resp. smíšený provoz na nich funguje pouze za určitých podmínek.

Přechod pro chodce

Přechod pro chodce je místo na pozemní komunikaci určené pro přecházení chodců, vyznačené příslušnou dopravní značkou.

Práva a povinnosti chodce z pohledu obecné úpravy provozu na pozemních komunikacích

Vzhledem k fakticky nerovnopráv-

nému postavení účastníků silničního provozu, především k větší zranitelnosti chodců, existuje v české legislativě řada ustanovení, která definují vzájemný poměr práv a povinností jednotlivých kategorií účastníků provozu; za účelem větší ochrany chodců pak má většina těchto ustanovení příkazovací charakter, když stanoví, jak se která kategorie účastníků provozu na pozemních komunikacích má chovat.

Povinnosti chodce s odkazem na zákon o provozu na pozemních komunikacích

Chodci nesmějí na dálnice, silnice I. třídy vystavěné jako rychlostní silnice a místní komunikace vystavěné jako rychlostní silnice (v obou případech tedy musí mít tyto komunikace obdobné stavebně-technické vybavení jako dálnice – tzn. jsou vybudovány bez úrovnových křížení, s oddělenými místy napojení pro vjezd a výjezd a se směrově oddělenými jízdními pásy), neboť jde o komunikace určené výhradně k užití silničními motorovými vozidly. Co se týká účelových komunikací, ty jsou vesměs veřejně přístupné, tedy slouží i chodcům. Pozor je třeba dát pouze na účelové komunikace v uzavřeném prostoru nebo objektu, které slouží potřebě vlastníka nebo provozovatele uzavřeného prostoru nebo objektu. Ty jsou totiž přístupné pouze v rozsahu a způsobem, který stanoví vlastník nebo provozovatel (v pochybnostech, zda jde o uzavřený prostor nebo objekt, rozhoduje příslušný silniční správní úřad). Mimo to pak může příslušný silniční správní úřad na návrh vlastníka účelové komunikace po projednání s příslušným orgánem P ČR veřejný přístup na účelovou komunikaci upravit nebo omezit, to ovšem jen pokud je to nezbytně nutné k ochraně oprávněných zájmů tohoto vlastníka.

Mezi obecné povinnosti chodce jako účastníka provozu na pozemních komunikacích patří zákonem stanovená povinnost chovat se ohleduplně a ukázněně, aby svým jednáním neohrožoval život, zdraví nebo majetek jiných osob ani svůj vlastní, aby nepoškozoval životní prostředí ani neohrožoval život zvířat; své chování je povinen přizpůsobit zejména stavebnímu a dopravnětechnickému stavu pozemní komunikace, povětrnostním podmínkám, situaci v provozu na pozemních komunikacích, svým schopnostem a svému zdravotnímu stavu. Je povinen řídit se pravi-

dly provozu na pozemních komunikacích upravenými zákonem, pokyny policisty, pokyny osob oprávněných k řízení provozu na pozemních komunikacích podle § 75 odst. 5 a zastavování vozidel podle § 79 odst. 1 zákona o provozu na pozemních komunikacích a pokyny osob, o nichž to stanoví zákon o obecní policii, vydanými k zajištění bezpečnosti a plynulosti provozu na pozemních komunikacích, a konečně řídit se světelnými, případně i doprovodnými akustickými signály, dopravními značkami, dopravními zařízeními a zařízeními pro provozní informace.

1. Chodec musí užívat především chodníku nebo stezky pro chodce. Chodec, který nese předmět, jímž by mohl ohrozit provoz na chodníku, užije pravé krajnice nebo pravého okraje vozovky. Jiní účastníci provozu na pozemních komunikacích než chodci nesmějí chodníku nebo stezky pro chodce užívat, pokud není v zákoně stanoveno jinak.

2. Kde není chodník, nebo je-li neschůdný, chodí se po levé krajnici a kde není krajnice, nebo je-li neschůdná, chodí se co nejbližší při levém okraji vozovky. Chodci smějí jít po krajnici nebo při okraji vozovky nejvýše dva vedle sebe. Při snížené viditelnosti, zvýšeném provozu na pozemních komunikacích nebo v nebezpečných a nepřehledných úsecích smějí jít chodci pouze za sebou.

3. Je-li zřízena stezka pro chodce a cyklisty označená dopravní značkou „Stezka pro chodce a cyklisty“, nesmí chodec ohrozit cyklistu jedoucího po stezce.

4. Je-li zřízena stezka pro chodce a cyklisty označená dopravní značkou „Stezka pro chodce a cyklisty“, na které je oddělen pruh pro chodce a pruh pro cyklisty, je chodec povinen užít pouze pruh vyznačený pro chodce. Pruh vyznačený pro cyklisty může chodec užít pouze při obcházení, vcházení a vycházení ze stezky pro chodce a cyklisty; přitom nesmí ohrozit cyklisty jedoucí v pruhu vyznačeném pro cyklisty.

5. Je-li blíže než 50 m křižovatka s řízeným provozem, přechod pro chodce, místo pro přecházení vozovky, nadchod nebo podchod vyznačený dopravní značkou „Přechod pro chodce“, „Podchod nebo nadchod“, musí chodec přecházet jen na těchto místech. Na přechodu pro chodce se chodí vpravo.

6. Mimo přechod pro chodce je dovoleno přecházet vozovku jen kolmo k její ose. Před vstupem na vozovku se chodec musí přesvědčit, zdali může vozovku přejít, aniž by ohrozil sebe i ostatní účastníky provozu na pozemních komunikacích. Chodec smí přecházet vozovku, jen pokud s ohledem na vzdálenost a rychlost jízdy přijíždějících vozidel nedonutí jejich řidiče k náhlé změně směru nebo rychlosti jízdy.

7. Jakmile vstoupí chodec na přechod pro chodce nebo na vozovku, nesmí se tam bezdůvodně zastavovat nebo zdržovat. Nevidomý chodec signalizuje úmysl přejít vozovku mávnutím bílou slepeckou holí ve směru přecházení. Chodec nesmí vstupovat na přechod pro chodce nebo na vozovku, přijíždějí-li vozidla s právem přednostní jízdy; nachází-li se na přechodu pro chodce nebo na vozovce, musí neprodleně uvolnit prostor pro projetí těchto vozidel. Chodec nesmí vstupovat na přechod pro chodce nebo na vozovku bezprostředně před blížícím se vozidlem.

Chodec musí dát přednost tramvaji; nesmí překonávat zábradlí nebo jiné zábrany na vozovce.

8. Před železničním přejezdem si musí chodec počítat zvláště opatrně, zejména se musí přesvědčit, zda může železniční přejezd bezpečně přejít.

9. Chodec nesmí vstoupit na železniční přejezd v případech stanovených v § 29 odst. 1 písm. a) až e) zákona o provozu na pozemních komunikacích, tedy:

a) je-li dávana výstraha dvěma červenými střídavě přerušovanými světly signálu přejezdového zabezpečovacího zařízení,

b) je-li dávana výstraha přerušovaným zvukem houkačky nebo zvonku přejezdového zabezpečovacího zařízení,

c) sklápějí-li se, jsou-li sklopeny nebo zdvihají-li se závory,

d) je-li již vidět nebo slyšet přijíždějící vlak nebo jiné drážní vozidlo nebo je-li slyšet jeho houkání nebo pískání; to neplatí, svítí-li přerušované bílé světlo signálu přejezdového zabezpečovacího zařízení,

e) dává-li znamení k zastavení zaměstnanec dráhy kroužením červeným nebo žlutým praporkem a za snížené viditelnosti kroužením červeným světlem.

V případech uvedených v bodech a), b) a c) smí chodec přejít přes železniční přejezd pouze tehdy, jestliže před železničním přejezdem dostal od pověřeného zaměstnance provozovatele dráhy ústní souhlas. V tomto případě je chodec povinen řídit se při přecházení železničního přejezdu pokyny pověřeného zaměstnance provozovatele dráhy.

Organizovaná skupina chodců

Organizovaná skupina chodců (tzv. útvar chodců) má při užití komunikace v podstatě postavení řidiče, respektive vozidla. Z toho potom také vyplývají pravidla, která se uplatňují (např. o poskytování přednosti). Zásadní je, že útvar chodců se pohybuje při pravém okraji vozovky a pouze pokud jde nejvýše ve dvojstupu, smí jít vpravo po chodníku. Za snížené viditelnosti musí být útvar označen, a to vpředu po obou stranách neoslňujícím bílým světlem a vzadu po obou stranách neoslňujícím červeným světlem. Označení světly může být nahrazeno oděvními doplňky z reflexního materiálu. Vedoucím útvaru může být jen k tomu dostatečně způsobilá osoba starší 15 let. Odlišný režim platí pro organizovanou skupinu dětí, které dosud nepodléhají školní docházce, neboť ty útvar vytvořit nemohou a platí pro ně proto běžná ustanovení o chodcích. Vedoucí organizovaného útvaru školní mládeže i vedoucí organizované skupiny dětí, které dosud nepodléhají povinné školní docházce, je oprávněn při přecházení vozovky zastavovat vozidla. Organizovaný útvar chodců na mostě nesmí jít jednotným krokem.

V zásadě rozlišujeme místní úpravu provozu na pozemních komunikacích – tj. úpravu provedenou dopravními značkami, světelnými popř. doprovodnými akustickými signály a dopravními zařízeními – a obecnou úpravu provozu na pozemních komunikacích, tedy úpravu stanovenou zákonem o provozu na pozemních komunikacích. Místní úprava provozu je vždy nadřazena úpravě obecné. Kromě toho je počítáno i při mimořádných událostech s tzv. přechodnou

úpravou provozu na pozemních komunikacích. Tou je úprava provedená přenosnými dopravními značkami svislými, přechodnými dopravními značkami vodorovnými, světelnými signály a dopravními zařízeními a je nadřazena obecně i místní úpravě provozu na pozemních komunikacích.

Je pak na samotných chodcích, aby všude tam, kde místní úprava silničního provozu v současné době chodce bezdůvodně diskriminuje (např. je vystavuje zvýšenému riziku střetu s vozidly), na to poukázali, popřípadě i navrhli konkrétní zlepšení, a po příslušných subjektech vyžadovali nápravu.

Povinnosti řidiče vůči chodci

Kromě výše uvedených obecných povinností účastníků silničního provozu stanoví zákon o provozu na pozemních komunikacích řadu speciálních omezení a příkazů pro řidiče motorových i nemotorových vozidel, které mají vést k zvýšené ochraně chodců.

1. S výjimkou řidiče tramvaje je řidič povinen umožnit chodci, který je na přechodu pro chodce nebo jej zřejmě hodlá použít, nerušené a bezpečné přejití vozovky; proto se musí řidič takového vozidla přibližovat k přechodu pro chodce takovou rychlostí, aby mohl zastavit vozidlo před přechodem pro chodce, a pokud je to nutné, je povinen před přechodem pro chodce zastavit vozidlo.

2. Řidič musí snížit rychlost jízdy nebo zastavit vozidlo před přechodem pro chodce, sníží-li rychlost jízdy nebo zastaví-li vozidlo před přechodem pro chodce i řidiči ostatních vozidel jedoucích stejným směrem.

3. Řidič v žádném případě nesmí ohrozit chodce přecházející pozemní komunikaci, na kterou řidič odbočuje, a dále při odbočování na místo ležící mimo pozemní komunikaci, při vjíždění na pozemní komunikaci a při otáčení nebo couvání.

4. Řidič nesmí předjíždět na přechodu pro chodce a bezprostředně před ním, dále nesmí otáčet a couvat na přechodu pro chodce a konečně nesmí zastavit a stát na přechodu pro chodce ve vzdálenosti kratší než pět metrů před ním.

Povinnosti ostatních účastníků silničního provozu a chodců vůči chodcům

Zákon o provozu na pozemních komunikacích rovněž upravuje vzájemná práva a povinnosti ostatních účastníků silničního provozu a vztahy mezi jednotlivými chodci či skupinami chodců i nad rámec úpravy obecných povinností účastníků silničního provozu.

1. Osoba pohybující se pomocí ručního nebo motorového vozíku pro invalidy nesmí na chodníku nebo na stezce pro chodce ohrozit ostatní chodce. Nemůže-li užít chodník, smí užít pravé krajnice nebo pravého okraje vozovky,

2. Osoba vedoucí jízdní kolo nebo moped smí užít chodníku, jen neohrozí-li ostatní chodce; jinak musí užít pravé krajnice nebo pravého okraje vozovky,

3. Osoba pohybující se na lyžích, kolečkových bruslích nebo obdobném sportovním vybavení nesmí na chodníku nebo na stezce pro chodce ohrozit ostatní chodce.

4. Je-li zřízena stezka pro chodce a cyklisty označená dopravní značkou „Stezka pro chodce a cyklisty“, nesmí cyklista ohrozit chodce jdoucí po stezce.

5. Je-li zřízena stezka pro chodce a cyklisty označená dopravní značkou „Stezka pro chodce a cyklisty“, na které je oddělen pruh pro chodce a pruh pro cyklisty, je cyklista povinen užít pouze pruh vyznačený pro cyklisty. Pruh vyznačený pro chodce může cyklista užít pouze při objíždění, předjíždění, otáčení, odbočování a vjíždění na stezku pro chodce a cyklisty; přitom nesmí ohrozit chodce jdoucí v pruhu vyznačeném pro chodce.

Specifický režim dopravy v pěších a obytných zónách

Pokud jde o pěší zóny a obytné zóny, tedy vymezené oblasti označené příslušnými dopravními značkami, jsou určeny především pro chodce, kteří smějí užívat silnice v těchto zónách v celé jejich šířce, v obytné zóně jsou povoleny též hry dětí na pozemní komunikaci. Do obytné zóny je na rozdíl od pěší zóny vjezd vozidlům povolen. I v pěších zónách ovšem bývá ve spodní části značek vymezujičích pěší zónu vyznačeno nápisem nebo symbolem, kterým vozidlům je vjezd do této oblasti povolen a popřípadě v jaké době. Povolen bývá vjezd zejména pro tzv. dopravní obsluhu (tzn. vozidla zajišťující zásobování nebo opravárenské, údržbářské, komunální a podobné služby, vozidla handicapovaných osob, vozidla taxislužby a vozidla, jejichž řidiči, popřípadě provozovatelé mají v místech za značkou bydliště, sídlo nebo garáž). V obytné a pěší zóně se smí jet rychlostí nejvýše 20 km v hodině a je třeba dbát zvýšené ohleduplnosti vůči chodcům. Vozidla v zóně nesmí chodce ohrozit a je-li to nezbytné, musí zastavit, na druhou stranu chodci musí umožnit vozidlům jízdu. Stání v obytné a pěší zóně je dovoleno jen na místech označených jako parkoviště.

Zvláštní režim chůze mimo pozemní komunikace

Přístup do krajiny

Přístup do krajiny je upraven zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 63 tohoto zákona má každý právo na volný průchod přes pozemky ve vlastnictví či nájmu státu, obce nebo jiné právnické osoby, pokud tím nezpůsobí škodu na majetku či zdraví jiné osoby a nezasahuje-li do práv na ochranu osobnosti či soukromých práv. Jestliže jsou uvedené pozemky oplocovány nebo ohrazovány, je jejich vlastník nebo nájemce povinen zajistit technickými nebo jinými opatřeními možnost jejich volného průchodu na vhodném místě. Právo volného průchodu se nevztahuje na zastavěné či stavební pozemky, dvory, zahrady, sady, vinice, chmelnice a pozemky určené k faremním chovům zvířat, orná půda, louky a pastviny jsou potom z oprávnění vyloučeny v době, kdy může dojít k poškození porostů či půdy nebo při pastvě dobytka.

V zákoně o ochraně přírody a krajiny je také stanoveno, že veřejně přístupné účelové komunikace, stez-

ky a pěšiny mimo zastavěné území není dovoleno rušit (a zřizovat) bez souhlasu příslušného orgánu ochrany přírody. Obce ze zákona vedou přehled o veřejně přístupných účelových komunikacích, stezkách a pěšinách v obvodu své územní působnosti.

Pokud jde o chůzi po lese (pozemky určené k plnění funkcí lesa), zákon č. 289/1995 Sb., o lesích, ve znění pozdějších předpisů, zakotvuje právo každého vstupovat do lesa. O dočasném omezení nebo vyloučení vstupu do lesa může na návrh vlastníka lesa nebo z vlastního podnětu rozhodnout orgán státní správy lesů.

Zvláště chráněná území

Některá omezení pro chodce souvisejí s existencí zvláště chráněných území ve smyslu zákona o ochraně přírody a krajiny, ať už velkoplošných (národní parky – NP, chráněné krajinné oblasti – CHKO) či maloplošných (národní přírodní rezervace, resp. přírodní rezervace, a národní přírodní památky, resp. přírodní památky). Tato omezení vyplývají buď přímo ze zákonem stanovených tzv. základních ochranných podmínek (výjimky ze zákazů jsou přitom možné jen v případech, kdy jiný veřejný zájem výrazně převažuje nad zájmem ochrany přírody), případně mohou být dle zákona některé činnosti vázány na předchozí souhlas orgánu ochrany přírody, a potom jde o tzv. bližší ochranné podmínky, které jsou stanoveny v právním předpise, kterým bylo zvláště chráněné území zřízeno (NP jsou zřizovány zákonem, CHKO vládním nařízením, maloplošná území vyhláškou ministerstva životního prostředí, resp. příslušné správy NP či CHKO).

Přímo ze základních ochranných podmínek národních parků vyplývá zákaz vstupu mimo cesty vyznačené se souhlasem orgánu ochrany přírody na území první zóny NP. Zákaz vstupu mimo cesty vyznačené se souhlasem orgánu ochrany přírody vyplývá i ze základních ochranných podmínek národní přírodní rezervace a platí pro celé její území. Uvedené zákazy se nevztahují na vlastníky a nájemce pozemků.

Správa NP je na území národního parku oprávněna vydat vyhlášku, kterou se stanoví tzv. návštěvní řád, a jejím prostřednictvím regulovat rekreační a turistické aktivity na území NP, včetně pěší turistiky.

Zákon o ochraně přírody a krajiny dále zakotvuje institut omezení vstupu z důvodu ochrany přírody. Ten umožňuje orgánu ochrany přírody, aby po projednání s dotčenými obcemi omezil nebo i zakázal přístup veřejnosti na část nebo celé území NP, národní přírodní rezervace, národní přírodní památky a první zóny CHKO, hrozí-li jejich poškozování, a to zejména nadměrnou návštěvností. V takovém případě musí být zákaz či omezení vstupu řádně vyznačeny na všech přístupových cestách a vhodným způsobem i na jiných místech v terénu.

Obecně tedy platí, že se pěší mohou volně pohybovat po lese, po pozemcích zemědělského půdního fondu ve vlastnictví či nájmu státu, obce nebo jiné právnické osoby, pokud tím nezasahují do práv jiných a nebrání tomu ani specifické využití pozemku (zahrady, vinice, pasoucí se dobytek, zranitelné porosty, stavby), a po pozemcích zemědělského půdního fondu

ve vlastnictví fyzické osoby za splnění týchž podmínek, navíc v tomto případě proti tomu nesmí nic namítat jejich vlastníci.

V první zóně národního parku a na celém území národní přírodní rezervace je zakázáno vstupovat mimo povolené a vyznačené cesty. Dále mohou být pěší ve zvláště chráněných územích omezováni již jen prostřednictvím návštěvního řádu v NP, v konkrétním případě vyžaduje-li to zájem na ochraně přírody též stanovením zákazu vstupu či určitou regulací vstupu ze strany příslušného orgánu ochrany přírody.

Postavení chodců s ohledem

na zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích

Dopustí-li se chodec přestupku proti bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, tj. porušením zvláštního právního předpisu (zákona o provozu na pozemních komunikacích) způsobí dopravní nehodu, při které dojde k usmrcení nebo zranění osoby (§ 22 odst. 1 písm. h) zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích), porušením téhož zvláštního právního předpisu způsobí dopravní nehodu, při které je způsobena na některém ze zúčastněných vozidel včetně přepravovaných věcí nebo na jiných věcech hmotná škoda převyšující zřejmě částku 50 000 Kč (§ 22 odst. 1 písm. i), resp. jiným jednáním poruší pravidla o bezpečnosti a plynulosti silničního provozu (§ 22 odst. 1 písm. l), může mu být uložena v prvním případě pokuta od 25 000 Kč do 50 000 Kč a zákaz činnosti od jednoho roku do dvou let, ve druhém potom pokuta od 2 500 Kč do 5 000 Kč a ve třetím případě pokuta od 1 500 Kč do 2 500 Kč. Jestliže je přestupek spolehlivě zjištěn, nestačí domluva a osoba, která se přestupku dopustila, je ochotna pokutu zaplatit, může být přestupek vyřešen uložením pokuty v tzv. blokovém řízení (nelze se proti uložení pokuty odvolat). V tom případě lze za přestupek dle § 22 odst. 1 písm. l) uložit pokutu do výše 200 Kč. Na pokutových blocích musí být vyznačeno, komu, kdy a za jaký přestupek byla pokuta v blokovém řízení uložena. Nemůže-li pachatel přestupku zaplatit pokutu na místě, vydá se mu blok na pokutu na místě nezaplacenou s poučením o způsobu zaplacení pokuty, o lhůtě její splatnosti a o následcích nezaplacení pokuty.

Přestupky proti bezpečnosti a plynulosti silničního provozu, pokud nebyly projednány uložením pokuty v blokovém řízení, projednávají v prvním stupni obce. K projednání přestupku je místně příslušný správní orgán, v jehož územním obvodu byl přestupek spáchán.

Ochrana chodců v legislativě Evropské unie

Jakkoli se diskuse na téma zvýšení bezpečnosti chodců vedou napříč celým civilizovaným světem, je třeba konstatovat, že problematika úpravy právního postavení chodců je dosud téměř výlučně otázkou národní legislativní úpravy. Zaměříme-li se na nadnárodní právní úpravu postavení chodců, tedy v našem případě předpisy patřící do legislativy Evropské unie, zjistíme, že ponechává bližší podrobnosti na národní úpravě jednotlivých členských států s tím, že přijetím

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/102/ES ze dne 17. listopadu 2003, o ochraně chodců a ostatních nechráněných účastníků silničního provozu před střetem a v případě střetu s motorovým vozidlem, a o změně směrnice Rady 70/156/EHS, se příslušné orgány shodly na potřebě následujících opatření:

1. Za účelem snížení počtu obětí silničních nehod je nutné zavést opatření pro zlepšení ochrany chodců a ostatních nechráněných účastníků silničního provozu před střetem a v případě střetu s přední částí motorového vozidla.

2. V rámci akčního programu pro bezpečnost silničního provozu je naléhavě nutné stanovit soubor aktivních a pasivních opatření pro zlepšení bezpečnosti nechráněných účastníků silničního provozu, jako jsou chodci, cyklisté a motocyklisté (zabránění nehodám a zmenšení následků zklidněním provozu a zlepšením infrastruktury).

3. Vnitřní trh zahrnuje prostor bez vnitřních hranic, v němž je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu, a k tomuto účelu se uplatňuje systém ES schvalování typu motorových vozidel. Technické předpisy pro schvalování typu motorových vozidel z hlediska ochrany chodců by měly být harmonizovány, aby se zabránilo přijetí požadavků lišících se v jednotlivých členských státech a aby se zajistilo řádné fungování vnitřního trhu.

4. Cílů ochrany chodců se může dosáhnout kombinací opatření aktivní a pasivní bezpečnosti; doporučení Evropského výboru pro zvýšení bezpečnosti vozidel (dále jen EEVC) z června 1999 jsou předmětem široké shody v této oblasti; tato doporučení navrhuji zavést funkční požadavky na přední části u některých kategorií motorových vozidel s cílem snížení jejich nebezpečnosti. Tato směrnice uvádí zkoušky a mezní hodnoty podle doporučení EEVC.

5. Komise by měla přezkoumat možnost rozšířit oblast působnosti této směrnice na vozidla s maximální hmotností nepřevyšující 3,5 t a sdělit své poznatky Evropskému parlamentu a Radě.

6. Tato směrnice by se měla považovat za jeden prvek širšího souboru opatření vůči účastníkům silničního provozu, vozidlům a infrastruktuře, která by Společenství, průmysl a příslušné orgány členských států měly přijmout na základě výměny správné praxe, s cílem zlepšit bezpečnost chodců a ostatních nechráněných účastníků silničního provozu ve fázích před střetem (aktivní bezpečnost), při střetu (pasivní bezpečnost) a po střetu.

7. Vzhledem k rychlosti technického vývoje v této oblasti může průmysl navrhnout alternativní opatření přinejmenším rovnocenná s požadavky této směrnice ve smyslu skutečné účinnosti – pasivní opatření nebo kombinaci aktivních a pasivních opatření – a taková opatření budou posouzena v návaznosti na studii proveditelnosti vypracovanou nezávislými odborníky do 1. července 2004; zavedení alternativních opatření přinejmenším rovnocenných ve smyslu skutečné účinnosti by vyžadovalo úpravu nebo změnu této směrnice.

8. Se zřetelem k probíhajícímu výzkumu a technic-

kému pokroku v oblasti ochrany chodců je v této otázce vhodná určitá míra pružnosti. Proto by měla směrnice stanovit základní ustanovení na ochranu chodců ve formě zkoušek, jimž by musely nové typy vozidel a nová vozidla vyhovět. Technické požadavky pro provádění takových zkoušek by měly být přijaty rozhodnutím Komise.

9. Díky rychle se rozvíjející technologii aktivní bezpečnosti mohou systémy pro zmírnění a prevenci střetů přinášet větší výhody pro bezpečnost, např. ve snížení rychlosti nárazu a změně směru nárazu. Vývoj takových technologií by měl být touto směrnicí povzbuzen.

10. Asociace zastupující evropské, japonské a korejské výrobce motorových vozidel se zavázaly zahájit používání doporučení EEVC týkajících se mezních hodnot a zkoušek nebo dohodnutých alternativních opatření s přinejmenším stejnou účinností od roku 2010 a první sady mezních hodnot a zkoušek od roku 2005 u nových typů vozidel a používání první sady zkoušek u 80 % všech nových vozidel od 1. července 2010, u 90 % všech nových vozidel od 1. července 2011 a u všech nových vozidel od 31. prosince 2012.

11. Tato směrnice by měla také přispět k dosažení vysoké úrovně ochrany v souvislosti s mezinárodní harmonizací právních předpisů v této oblasti, která byla zahájena v rámci dohody Evropské hospodářské komise Organizace spojených národů z roku 1998 o přijetí jednotných technických pravidel pro kolová vozidla, zařízení a části, které se mohou montovat nebo užívat na kolových vozidlech.

12. Tato směrnice je jednou ze zvláštních směrnic, které musí být dodrženy, aby se zajistil soulad s postupem ES při schvalování typu zavedeným směrnicí Rady 70/156/EHS ze dne 6. února 1970 o

13. sbližování právních předpisů členských států týkajících se schvalování typu motorových vozidel a jejich přípojných vozidel.

ZÁVĚR

I s ohledem na výše uvedené skutečnosti je třeba závěrem konstatovat, že právní úprava postavení chodců v České republice je na úrovni evropských standardů, a to jak v oblasti aktivní, tak i pasivní bezpečnosti. Zejména v poslední době je celospolečensky patrné, že každý účastník provozu na pozemních komunikacích začíná lépe chápat význam zvýšené ochrany chodců. Tomu napomohla hlavně relativně nová právní úprava. Jakákoli právní úprava však poskytuje pouze určitý stupeň formální ochrany, proto je zřejmá potřeba co nejdůraznějšího apelu na každého jednotlivce, má-li být postavení chodce co nejvíce bezpečné.

Doc. Ing. arch. PhDr. Karel SCHMEIDLER, CSc.,
Mgr. Jan MARŠÁLEK,
Mgr. Kateřina SCHMEIDLEROVÁ
Ilustrační foto Václav ŠEBEK

Z HISTORIE OCHRANY státních představitelů (1918–1993)

Časopis Policista v minulosti několikrát přinesl některé zajímavé reportáže zabývající se plněním současných ochranných úkolů Policie ČR, naposledy pak v reportáži „Jako bodyguard u prezidentského páru“ říjnového vydání loňského ročníku, věnované jednomu dni praktické činnosti útvaru pro ochranu prezidenta Ochranné služby Policie ČR. V této souvislosti přitom může být velmi zajímavé i nahlédnutí do vzdálené i blízké historie, umožňující srovnání soudobého pojetí policejní ochrany nejvyšších státních představitelů s tím, jak se organizační zajištění těchto úkolů u nás postupně vyvíjelo od vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 až do rozdělení společného státu a zřízení stávající Ochranné služby Policie ČR v roce 1993.

Hned na začátku je třeba konstatovat, že od právního i faktického vzniku ústavních orgánů samostatného československého státu na konci roku 1918 až do nacistické okupace v březnu 1939 nikdy nedošlo ke zřízení zvláštního bezpečnostního režimu týkajícího se nejvyšších státních představitelů (prezidenta, předsedy vlády nebo ministrů klíčových resortů), který bychom dnes mohli z institucionálního a organizačního hlediska označit za stálý režim jejich osobní ochrany. Takový zvláštní bezpečnostní režim trvalého charakteru však v té době, až na výjimky některých tehdejších politických diktatur, prakticky neexistoval ani v ostatních evropských zemích, takže se předmnichovská I. a několik měsíců trvající II. republika v tomto směru příliš neodlišovaly od situace v ostatních státech tehdejší demokratické části Evropy. Prakticky jedinou, byť velmi významnou výjimku v tomto směru představovala v předválečném Československu pouze stálá vojensko-bezpečnostní ochrana Pražského hradu (a později i státních zámků v Lánech a v Topolčanech) jako sídla hlavy státu, která byla ve své první, byť pouze prozatímní formě konstituována již v prosinci roku 1918.

HRADNÍ STRÁŽ A OCHRANA PREZIDENTA V LETECH 1918–1939

Přímým předchůdcem pozdější Hradní stráže se stala tzv. **Hradní setnina**, která byla na základě nařízení Vrchního velitelství čs. branné moci ze dne 6. prosince 1918 ustavena z vojáků **28. pěšího pluku „italských legionářů“** a jejímž hlavním úkolem od počátku byla vedle ceremoniálních funkcí „čestné stráže“ i ostraha Pražského hradu, tj. vykonávání vnější strážní služby u hradních bran i vnitřní stráže v hlavních objektech v areálu Hradu. V souvislosti s tím byla přitom založena i určitá dvoukolejnost řízení Hradní stráže, a to jednak po linii vlastního výkonu strážní služby podřízené Vojenské kanceláři prezidenta republiky (původně ještě „praporečnickovi“ na Hradě) a po linii hospodářské, administrativní a výstrojní pak podřízené armádě, resp. ministerstvu obrany. Podle zákona č. 654/1919 Sb.z.n., o Kanceláři prezidenta republiky, byla **Hradní stráž** právně a poněkud komplikovaně vymezena jako „součást čs. branné moci se zvláštním určením pro čestnou a bezpečnostní službu v sídle prezidenta republiky, která podléhá Velitelství hradu jako složce Vojenské kanceláře prezidenta republiky“.

V této souvislosti je třeba současně zmínit, že na třetím Hradním nádvoří mělo od konce roku 1918 své dočasné sídlo i **Předsednictvo ministerské rady** (úřad vlády) a byla zde proto také po jistou dobu i kancelář **ministerského předsedy**, takže Hradní stráž až do roku 1921 fakticky střežila i úřední sídlo a osobu ministerského předsedy. Shodou okolností právě zde také došlo v lednu roku 1919 k atentátu na ministerského předsedu Karla Kramáře, který však přes výstřel z bezprostřední blízkosti zůstal nezraněn a hned den po útoku mohl osobně přednést vládní prohlášení své vlády „všenárodní koalice“.

Z hlediska vlastního výkonu stále **bezpečnostní služby** Hradní stráže byla významná zejména povinnost zajišťovat nepřetržitou strážní službu na strážních stanovištích u hlavní brány (a v noci při jejím uzavření na prvním nádvoří), u zadní brány „Na baště“, u Pražského mostu, v zahradě Na valech, u Černé věže, na dlouhé chodbě ke Španělskému sálu a dále pak ve vztahu k přímé ochraně

prezidenta i klíčové strážní stanoviště na třetím nádvoří u „vchodu pod balkonem“, kde měla být hlídka Hradní stráže k dispozici na pomoc zde přítomné **civilní stráž**. Poté, co se v roce 1921 stal na základě zvláštního zákona zámek v Lánech přechodným a letním sídlem prezidentů republiky, se dále rozšířil výkon strážní služby Hradní stráže i na ostrahu „**státního zámku v Lánech**“ a později i zámku ve slovenských Topolčanech.

Po „mnichovských“ událostech koncem září 1938, následném odstoupení dotčených pohraničních území (Sudet) a vzniku okleštěné tzv. II. republiky zůstala činnost Hradní stráže v zásadě zachována, přičemž k jejímu okamžitému zrušení nedošlo ani po vstupu německých okupačních vojsk 15. března 1939 a ustavení Protektorátu Čechy a Morava. Převážná část výkonné strážní služby Hradní stráže však byla postupně suspendována souběžnou ostrahou vykonávanou **strážním praporem německé posádky** na Pražském hradě s tím, že ke zrušení Hradní stráže došlo až k 31. červenci 1939 a službu u tzv. státního prezidenta (střežení jeho osoby a úřadu) převzal **1. prapor vládního vojska**.

OCHRANA PŘEDSEDY VLÁDY A MINISTRŮ V LETECH 1918–1939

Oproti režimu stálé a vojenským způsobem zajišťované ostrahy úředních sídel prezidenta i ochrany jeho osoby takový obdobný režim v době I. republiky prakticky vůbec neexistoval u předsedy vlády (ministrského předsedy) a jednotlivých ministrů. Osobní ochrana předsedy vlády a jejích jednotlivých členů byla spíše sporadická a nahodilá, zajišťovaná různými složkami státní policie, zejména pražským policejním ředitelstvím. Paradoxní přitom je, že právě první léta existence I. republiky s sebou přinesla dva jediné skutečné **atentáty** na vrcholné státní představitele v moderních československých, popřípadě českých dějinách, a to útoky střelnou zbraní na předsedu vlády Karla Kramáře v lednu roku 1919 a na ministra financí Aloise Rašína v lednu roku 1923.

Atentát na ministrského předsedu **Dr. Karla Kramáře**, který spáchal ve středu 8. ledna 1919 osmnáctiletý mladík Alois Šťastný, byl zajímavý především tím, že k němu došlo přímo v tehdejší úředním sídle Předsednictva ministrské rady na Hradě a dále pak i tím, že útok na ministrského předsedu nebyl úspěšný výhradně zásluhou kovové přezky jeho šlí, která kulku z revolveru útočníka zastavila poté, co tato bez problémů prošla límcem jeho zimního kabátu i peněženkou. U druhého stisku spouště již naštěstí zbraň selhala a útočník mohl být přemožen a posléze i zadržen tajnými policisty (civilní stráž) a legionáři z Hradní setniny, kteří drželi na Hradě stálou službu.

Druhým a zřejmě i známějším atentátem na jednoho z vrcholných ústavních činitelů I. republiky se však stal ozbrojený útok na jednoho z „mužů října (1918)“ a tehdejšího ministra financí **Dr. Aloise Rašína** počátkem ledna roku 1923. Dne 5. ledna 1923 v ranních hodinách neznámý muž dvakrát vystřelil na Dr. Rašína u jeho domu v Žitné ulici v Praze a hned po činu z místa utekl. Krátce potom se velmi rychle po Praze rozkřikla fáma, že tento atentát „mají na svědomí legionáři“, což sice

mohlo mít jistý racionální základ související s tehdejší výrazným napětím mezi Dr. Rašínem a legionářskou obcí, ale brzy se to ukázalo jako zcela falešná stopa. Faktem přitom je, že z důvodů reálných obav o jeho bezpečnost nechal několik týdnů před atentátem pražský policejní prezident Richard Bienert na přímý pokyn ministra vnitra postavit u domu Dr. Rašína dvoučlennou hlídku uniformovaných strážníků, která však byla po protestech samotného Rašína stažena a tajně pak nahrazena dvojicí neuniformovaných policistů. Je paradoxní, že ačkoliv tak měl být Dr. Rašín v době atentátu policií teoreticky přímo „chráněn“, neuniformovaní policisté stáli v okamžiku útoku příliš daleko na opačné straně ulice a nejenže provedení atentátu nezabránili, ale sami nakonec ani pachatele nezadrželi. Teprve devatenáctiletého útočníka Josefa Šoupala z Německého (dnes Havlíčkova) Brodu, který se k činu záhy přiznal, totiž zadržela ve sklepech jednoho z domů v nedaleké Příčné ulici přivolaná policejní hotovost. Ministr financí svým zraněním po takřka šesti týdnech strádání podlehl a 18. února 1923 zemřel.

Podstatné v těchto souvislostech je, že ani po těchto dvou atentátech nedošlo v rámci ministrské rady (vlády), ministerstva vnitra nebo ministerstva obrany k ustavení stálé **ochranné služby**, která by měla jako svůj hlavní úkol na starosti osobní bezpečnost nejvyšších státních představitelů a ostrahu jejich úředního sídla a bydliště.

Významnou okolností v tomto směru se stalo v roce 1923 pouze zřízení **Obranné zpravodajské služby**, která fungovala po společné linii ministerstva vnitra, ministerstva zahraničí, ministerstva národní obrany, ministerstva spravedlnosti a kanceláře prezidenta republiky a jež byla zreorganizována v souvislosti s přijetím zákona na ochranu republiky, č. 50/1923 Sb. z. a n.

K 1. listopadu 1923 kromě toho zřídilo ministerstvo vnitra **Zpravodajskou ústřednu**, která byla integrální součástí Policejního ředitelství v Praze a přímo podřízena policejnímu prezidentovi.

Dalším významným mezníkem v centralizaci zpravodajských orgánů „ochrany státu“, a tedy ve svém důsledku i státních představitelů, se stalo zřízení **Oddělení pro státní bezpečnost** prezidia Policejního ředitelství v Praze, které bylo jako samostatná složka zřízeno na základě výnosu ministerstva vnitra k 1. lednu 1938 (v rámci reorganizace zpravodajského oddělení prezidia policejního ředitelství v Praze) a sídlilo v ulici Na Perštýně v centru Prahy. Oddělení se vedle úkolů v oblasti ochrany bezpečnosti státního a politického zřízení nebo sledování státu nebezpečných politických aktivit stran, hnutí a spolků zabývalo i „**péčí o bezpečnost státních činitelů domácích i zahraničních**“, zejména ochrany nejvyšších státních představitelů. Oddělení se dělilo na Zpravodajskou ústřednu, Odbočku zpravodajské ústředny a Politické oddělení.

OCHRANA PREZIDENTA BENEŠE V LETECH 1939–1945

K zásadnímu zlomu v pojmání a zajišťování ochrany nejvyšších státních představitelů došlo v návaznosti

na ustavení československé exilové vlády ve Velké Británii, když v říjnu roku 1940 vznikl **Oddíl stráže prezidenta republiky** (britskými vojenskými úřady označovaný jako „Special defence platoon“). Naznačená změna se týkala zejména vymezení hlavního úkolu tohoto speciálního oddílu, kterým bylo zajištění bezpečnosti prezidenta Dr. Edvarda Beneše, jeho rodiny a majetku, a nikoliv již pouze vnější ostraha jeho úředního sídla.

Oddíl stráže prezidenta republiky své úkoly plnil zejména ve venkovském sídle prezidenta v Aston Abbots, dále v jeho oficiální úřadovně v Grosvenor Place v Londýně (sídlo Kanceláře prezidenta republiky) a v londýnském bytě Dr. Beneše, jakož i při různých cestách prezidenta v Británii i v zahraničí. Z původního počtu 17 mužů v roce 1940 se oddíl postupně rozrostl až na dvojnásobek, přičemž od srpna roku 1941 až do května roku 1942 byla vnější ostraha venkovského sídla v Aston Abbots posilována i pěší rotou československé samostatné brigády.

Na tomto místě je třeba říci, že prakticky po celou dobu trvání exilu prezidenta Edvarda Beneše ve Velké Británii panovaly nemalé obavy o jeho bezpečnost, přičemž bezpečnostní opatření byla pochopitelně nejvýraznější v okolí prezidentova venkovského sídla v Aston Abbots, kde se dokonce předpokládala i možnost výsadku německých parašutistů s cílem atentátu na Dr. Beneše jako symbolu kontinuity československé státnosti a současně i objektu Hitlerovy patologické osobní nenávisti.

OCHRANA STÁTNÍCH PŘEDSTAVITELŮ V LETECH 1945–1947

Oddíl stráže prezidenta republiky zajišťoval bezpečnost prezidenta Beneše pouze po dobu jeho pobytu ve Velké Británii a tato ochrana byla ukončena jeho odjezdem do osvobozené části republiky dne 11. března 1945. Ochranu prezidenta po dobu jeho pobytu v Košicích měli na starosti vojáci 1. československého armádního sboru v Sovětském svazu pod velením kpt. Richarda Tesáříka.

Vedle toho se hned po osvobození východního Slovenska z řad vojáků 1. armádního sboru v Sovětském svazu a z příslušníků bývalého četnictva na Podkarpatské Rusi začala formovat **četa ochrany prezidenta republiky** (původně v počtu 16 mužů).

To však již vznikla zcela nová politická situace, která po osvobození zcela zásadním způsobem ovlivnila celý následující vývoj, a jež byla předznamenána politickou dohodou o vzniku „vlády Národní fronty“. Usnesení I. schůze nově ustavené vlády Národní fronty, která se konala dne 5. dubna 1945 v Košicích, ukládalo jednotlivým ministrům připravit a ve stanovené době předložit krátkodobý a dlouhodobý plán činnosti svého resortu. Program činnosti **ministerstva vnitra**, který dne 12. dubna projednávalo předsednictvo a poté 17. dubna i plenární schůze vlády, zahrnoval celkem pět dokumentů a mezi nimi i dokument „Budování nové Národní bezpečnostní služby“ jakožto nového bezpečnostního sboru, který by nahradil dosavadní, resp. předválečnou strukturu bezpečnostních orgánů (zejména státní policie a četnictva). Mezi složky budoucího sboru neuniformované

Národní bezpečnostní služby (NBS), která nakonec později získala název **Sbor národní bezpečnosti (SNB)**, se počítalo i se zřízením zvláštní služby k ochraně prezidenta, vlády a státních úřadů. Výslovně se zde uvádělo, že „ministerstvo vnitra hodlá dále převzít organizace **zvláštní bezpečnostní služby k ochraně prezidenta republiky, členů vlády a úřadů**“, přičemž tento záměr byl v konečné podobě realizován až ve zcela jiných politických poměrech na podzim roku 1948.

Pokud jde o vnější ostrahu Pražského hradu a ochranu prezidenta Beneše, tu až do 9. června 1945 zajišťoval **zvláštní oddíl Rudé armády**. K tomuto datu pak tyto úkoly převzala obnovená **Hradní stráž**, jejímž základem se stala četa ochrany prezidenta republiky. Ochranu prezidenta Edvarda Beneše přitom měla znovu na starosti vojenská složka Kanceláře prezidenta republiky, a to v počtu zhruba 50 příslušníků strážní služby. Až do úmrtí Dr. Beneše střežila Hradní stráž kromě Pražského hradu i jeho vilu v Sezimově Ústí, zámek v Lánech a zámek Koloděje. Od počátku se přitom začala projevovat snaha nově ustaveného **SNB** o aktivní účast na výkonu bezpečnostní služby na Pražském Hradě. Od prosince 1945 až do abdikace prezidenta Beneše začátkem června 1948 platil princip, že Hradní stráž připadá péče o bezpečnost ve vnitřním okruhu (vnitřek budov a zahrada na Valech) a bezpečnost ve vnějším okruhu (ostatní území Hradu) zajišťuje SNB. Vlastní ochranu prezidenta zajišťovala zvláštní **výkonná skupina státní bezpečnosti z 5. referátu národní bezpečnosti**.

Výnos ministerstva vnitra o organizaci Sboru národní bezpečnosti ze dne 30. června 1945, na základě kterého byl SNB právně ustaven, se o ochraně státních představitelů sice výslovně nezmiňuje, ale v zákoně č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti, se v § 5 odst.1 mezi úkoly SNB uvádí i „zajištění osobní bezpečnosti ústavních činitelů“. Dále je tento úkol rozveden v ust. § 32 odst.1 zákona, upravující postavení a úkoly **Služby státní bezpečnosti**, jejímž úkolem je i zajištění osobní bezpečnosti ústavních činitelů. Na základě zákona o národní bezpečnosti byla výnosem ministra vnitra zřízena k 1. 12. 1947 i **Ústředna státní bezpečnosti**, které podléhalo i řízení a vedení služby ochrany ústavních činitelů.

V letech 1945 až 1947 byla prakticky jediným známým pokusem o atentát na člena vlády tzv. „**dárková aféra**“, kdy 10. září 1947 byly náměstkovi předsedovi vlády Dr. Petru Zenklovi a ministrům Janu Masarykovi a Prokopu Drtinovi zaslány „dárkové balíčky“ s náložemi tritolu, které však byly včas zneškodněny. Vyšetřujícím orgánům ministerstva spravedlnosti se podařilo dostat až ke skupině kolem podezřelého komunistického poslance J. Jury-Sosnara z Krčmaně u Olomouce, ale soudní řízení stanovené na březen 1948 se již nekonalo. Dr. Zdeněk Marjanko, který řídil vyšetřování případu, byl zatčen už 23. února 1948.

OCHRANA STÁTNÍCH A STRANICKÝCH ČINITELŮ PO ROCE 1948

Bezprostředně po únorových událostech a ustavení nové vlády „obrozené Národní fronty“ 10. března 1948,

již zcela ovládané komunistickou stranou, došlo i k zásadní **reorganizaci ochrany** prezidenta a vedoucích státních a nově i stranických představitelů, která se novému stranickému a státnímu vedení jevila jako nedostatečná. Později byla tato rozsáhlá reorganizace mj. odůvodňována i „odhalenými přípravami nepřátelských skupin“ k útokům proti „vedoucím představitelům lidově demokratického Československa“, které však nebyly nikdy dostatečně doloženy a byly spíše záminkou k represím proti odpůrcům nového režimu.

Tato reorganizace byla připravována již od dubna 1948 a formálně provedena na základě výnosu III. odboru ministerstva vnitra, kdy byl ke dni 5. srpna 1948 zřízen první zvláštní útvar SNB odpovědný za ochranu ústavních činitelů, který nesl označení **Zvláštní útvar SNB PRAHA**. Do jeho čela byl jmenován jeden z důstojníků bývalého Pohotovostního pluku 1 Národní bezpečnost (zrušeného v roce 1946) major Antonín Paducha.

V návaznosti byly od 1. září 1948 zřízeny i tři výkonné orgány nového zvláštního útvaru SNB, a to **Zvláštní oddíl SNB LÍPA**, **Zvláštní oddíl SNB JAVOR** a **Zvláštní oddíl SNB HRAD**, jejichž společným úkolem byla jednak vnější ochrana Pražského Hradu, letního sídla prezidenta na zámku v Lánech, ochrana parlamentu, jednotlivých ministerstev, stranických sekretariátů a dalších důležitých objektů v Praze, jakož i současně přímá (fyzická) ochrana vedoucích státních a stranických činitelů. První veřejnou prezentací a jakousi „předpremiérou“ tohoto útvaru se stala účast oddílu HRAD jako čestné jednotky při ceremoniálu spojeného s volbou Klementa Gottwalda novým prezidentem republiky v červnu 1948.

Ustavení nového zvláštního útvaru SNB mělo zásadní dopad zejména na ostrahu Pražského hradu a ochranu prezidenta, kdy **Hradní stráž** postupně přestala plnit základní úkol, ke kterému byla na konci roku 1918 zřízena, a kdy se měla stát zejména reprezentativní **čestnou vojenskou jednotkou** bez většího vlivu na ochranu prezidenta a ostrahu jeho sídel. Tomu, že nakonec nedošlo k plánované reorganizaci počtu příslušníků Hradní stráže na 120 mužů, fakticky zabránil pouze nedostatek příslušníků SNB pro zvláštní oddíl HRAD. Sama Hradní stráž, která byla až do 15. prosince roku 1952 součástí armády, byla převedena pro potřeby služby Vnitřní stráže jako součást vojsk ministerstva vnitra. Jedním z úkolů Vnitřní stráže byla i ochrana vládních budov (zvláštní prapor ochrany vládních budov) v dispozici náčelníka později zřízené VIII. správy MV. Okruh střežených budov se v průběhu let postupně měnil, od 12 objektů v roce 1955 až ke třem objektům v roce 1963 (Pražský hrad, Úřad předsednictva vlády a ministerstvo zahraničních věcí).

V tehdejší kontextu bylo samozřejmě zásadní změnou i to, že policejní ochrana byla hned od roku 1948 poskytována i **vedoucím stranickým funkcionářům**, i když dosud nebyla ústavně zakotvena „vedoucí úloha KSČ ve společnosti“ a straničtí funkcionáři tak z formálního hlediska rozhodně neměli a ani nemohli mít status „ústavního činitele“ s nárokem na zvláštní osobní ochranu.

Zřízení nového útvaru SNB samozřejmě vyžadovalo i potřebné personální zajištění jeho úkolů, což se zpočátku stalo velkým problémem. Jako hlavní zdroj přísluš-

ků SNB pro Zvláštní útvar PRAHA se staly útvary SNB v pohraničí, které v letních měsících roku 1948 musely nuceně uvolnit celkem 1500 mužů. O službu v novém útvaru SNB přitom nebyl zvláštní zájem, neboť šlo o jednotvárnou strážní nebo ochrannou službu v jakémkoli počasí a za nikterak výhodných materiálních podmínek. Koncem roku 1948 a poté i v průběhu roku 1949 došlo k řadě dalších organizačních změn, kdy oddíl HRAD byla ponechána nadále ochrana prezidenta a jeho sídel a kdy k ochraně vládních činitelů byl nově zřízen oddíl JASAN. Oddíl JAVOR zůstala přidělena ochrana stranických činitelů a pro ochranu stranických činitelů v Bratislavě byl zřízen nový oddíl JÁNOŠÍK. Vnější ochrana vládních a stranických budov a objektů zůstala přidělena oddílu LÍPA.

V rámci nové organizace velitelství Státní bezpečnosti (odbor Ba), zřízené k 1. prosinci 1948, byl ustaven samostatný organizační „**Sektor Bao – ochrana ústavních činitelů**“ a v jeho rámci pak **útvar PRAHA** (s oddíly LÍPA a JAVOR) a **útvar HRAD**. Vedoucím sektoru nadále zůstal Antonín Paducha. V souvislosti s ustavením nového ministerstva národní bezpečnosti v roce 1950 byl ustaven jako samostatná organizační součást ministerstva „**sektor ochrany ústavních činitelů**“, který byl na základě rozkazu ministra národní bezpečnosti ze dne 28. června 1952 přejmenován na **odbor ochrany ústavních činitelů**. Po znovusjednocení MNB a MV na podzim roku 1953 a jmenování Rudolfa Baráka do funkce ministra vnitra se poprvé objevilo rozdělení ministerstva vnitra (a StB) na jednotlivé správy, přičemž v tomto novém rámci je začleněna i **VIII. Správa MV – ochrana ústavních činitelů**, pod velením plk. SNB Karla Klímy, vzniklá v původním rámci MNB již k 1. květnu 1953. Toto nové dělení a ustavení samostatné správy pro ochranu stranických a státních činitelů bylo zcela zjevně pod sovětským vlivem organizačního členění nově ustaveného Výboru státní bezpečnosti (KGB).

Ačkoliv bylo často prezentováno, že novému režimu „nepřátelské“ a „protisocialistické a protistátní“ skupiny i jednotlivci připravují i přímé teroristické útoky proti nejvyšším stranickým a státním činitelům, k žádnému skutečnému útoku prakticky nikdy nedošlo a v podstatě za celé období let 1948 až 1989 není v podstatě znám relevantní případ přímého ozbrojeného útoku či atentátu. Konkrétně se v této souvislosti tehdy hovořilo například o „teroristické skupině Mašín a spol.“, která měla údajně připravovat i diverzní akce na vlak se členy vlády a tehdejším prezidentem Klementem Gottwaldem, či o přípravě přepadení a únosu generála Alexeje Čepičky. Další takovou připravovanou akcí měl být i údajný atentát na ministra národní obrany Ludvíka Svobodu ve dnech Všesokolského sletu v roce 1948 nebo příprava atentátu na Klementa Gottwalda na zámku v Lánech, ale ani tyto nebyly nikdy bezpečně prokázány.

Celý systém tehdejší „**ochrany ústavních činitelů**“ byl samozřejmě z právního i faktického hlediska zcela degradován dobovými absurdními vnitřními poměry na úrovni vlády i samotného nejužšího vedení komunistické strany, kdy stále nově roztáčená kola „hledání vnitřních nepřátel“ a brutální trestní a policejní represe za rozhodující účasti sovětských poradců na ministerstvu vnitra kdykoliv umožňovala špiclování i nejvyšších stranických

a státních představitelů. Za všechno je asi dostatečně výmluvná pozice tehdejšího prezidenta a jednoho z hlavních spoluviníků nezákonností první poloviny 50. let Klementa Gottwalda, který se sám nevyhnul odposlechům, anebo trvalé obavy ministra vnitra Václava Noska.

OCHRANA ÚSTAVNÍCH ČINITELŮ V LETECH 1964–1989

Po různých reorganizačních změnách a opatřeních byly s účinností od 1. ledna 1964 složky Státní bezpečnosti zajišťující ochranu ústavních činitelů sloučeny pod **V. správu MV – Správu ochrany stranických a státních činitelů**. Toto společné označení, byť oficiálně a běžně neužívané jako název, prakticky zůstalo nezměněno i po federalizaci státu na podzim roku 1968 a vzniku federálního ministerstva vnitra k 1. lednu 1969.

Pokud jde o Hradní stráž, tak 28. února 1970 byl zrušen zvláštní prapor MV–Hradní stráž a dnem 1. března byla nově zřízena **Hradní stráž ČSSR**. Tato se vedle ostrahy Hradu dále podílela, většinou na rozkaz V. správy MV, i na různých bezpečnostních akcích a při zabezpečování významných událostí na území republiky, jakož i na zabezpečování ostrahy letadel letky MV na letišti Ruzyně. Zvláštním rozkazem federálního ministra vnitra byla vytvořena Vojska MV a Hradní stráž přešla do jejich podřízenosti, ve které byla až do 31. ledna 1990. Jen krátké období byla Hradní stráž v podřízenosti Hlavní správy Pohraniční stráže a ochrany státních hranic, než se od března 1978 stala nadřízeným velitelstvím Hradní stráže Správa vojsk MV.

V souvislosti se znovurozčleněním FMV v květnu roku 1974 bylo ponecháno Správě ochrany stranických a státních činitelů ponecháno označení **V. správa SNB**. Trvale chráněnými osobami až do roku 1989 přitom byli prezident a generální tajemník ÚV KSČ, předseda vlády, ministři zahraničních věcí a vnitra, jakož i členové předsednictva ÚV KSČ. Ministra obrany chránili sami vojáci. Na konci roku 1989 měla V. správa FMV (SNB) již zhruba 1000 příslušníků.

Po listopadových událostech roku 1989 a jmenování nové vlády dne 10. prosince 1989 abdikoval dosavadní prezident Gustáv Husák a dne 29.12. 1989 byl již novým prezidentem zvolen Václav Havel. K zásadní změně v režimu osobní ochrany však došlo již počátkem prosince roku 1989, kdy V. správa FMV přestala chránit nejvyšší stranické funkcionáře. Veřejnost se o této změně prakticky dozvěděla 19. prosince, kdy mluvčí federálního ministerstva vnitra reagoval na ranní informaci vysí-

lání Občanského fóra na rozhlasové stanici „Československo“ o tom, že jednání mimořádného sjezdu KSČ bude zajišťovat V. správa FMV, který tuto zprávu dementoval s tím, že jednání sjezdu nebude zajišťovat ani V. správa, ani žádná jiná složka Státní bezpečnosti.

OCHRANA STÁTNÍCH PŘEDSTAVITELŮ PO ROCE 1990

V návaznosti bylo již 11. ledna 1990 oznámeno, že bude zřízena zvláštní Správa pro ochranu prezidenta republiky, která bude nadále podléhat Vojenské kanceláři prezidenta republiky a nikoli jako dosud federálnímu ministerstvu vnitra. Obdobný záměr byl ohlášén i ohledně Hradní stráže, která měla být převedena ze sestavy Vojsk ministerstva vnitra do čs. armády a podřízena rovněž Vojenské kanceláři.

K tomu došlo na základě zákona FS č. 20/1990 Sb. z 30. ledna 1990, kdy byl s účinností od 1. února zřízen **Sbor Hradní policie**, který byl podřízen spolu s Hradní stráží náčelníkovi Vojenské kanceláře prezidenta republiky. Součástí Sboru Hradní policie byla i Správa ochrany prezidenta ČSFR. K těmto dni byla zrušena V. správa FMV a zřízen Úřad FMV pro ochranu ústavních činitelů.

Pravděpodobně nejvypjatější známou událostí v relativně krátké historii polistopadové ochranné služby se stal 14. březen 1991, kdy se tehdejší prezident Václav Havel při své na poslední chvíli oznámené návštěvě Bratislavy dostal do sevření davu demonstrantů na náměstí SNP a kdy jeho fyzickému napadení zabránila s nejvyšším nasazením bratislavská policie a obě ochranné služby, tj. Správa ochrany prezidenta a nově zřízená správa ochrany ústavních činitelů SR.

V souvislosti se zásadní reorganizací bezpečnostní struktury v tehdejší ČSFR v létě roku 1991 vznikly hned čtyři ochranné služby, a to Sbor Hradní policie, Úřad FMV pro ochranu ústavních činitelů, Úřad MV ČR pro ochranu ústavních činitelů a Úřad MV SR pro ochranu ústavních činitelů. Ale ani toto nové organizační členění nemělo dlouhého trvání a v souvislosti s rozdělením dosud společného federálního státu a vzniku dvou samostatných republik byla k 1. lednu 1993 zřízena **Ochranná služba Policie ČR**, která v současné době sestává z útvaru pro ochranu ústavních činitelů a z útvaru pro ochranu prezidenta ČR. Ale to již vlastně není kapitola z historie, ale ze současného organizačního zajištění ochrany státních představitelů České republiky.

JUDr. Pavel KOUKAL

PEDAGOGICKÁ KONFERENCE

Z iniciativy vedení školy a pedagogických pracovníků se v prosinci 2006 uskutečnila ve Střední policejní škole MV v Praze 9-Hrdlořezech vědecká konference na téma „Současné trendy v profesním vzdělávání příslušníků ozbrojených sil a sborů“.

Záštitu nad jejím konáním přijal I. náměstek ministra vnitra Ing. Jaroslav Salivar a náměstek ministryně školství, mládeže a tělovýchovy ČR Ing. Petr Špirhanzl, který ve svém vystoupení zdůraznil, že hlavním úkolem škol v současnosti je naučit studující schopnostem klást správné otázky a pracovat v týmu, vyhledávat a vyhodnocovat informace, komunikovat a přesvědčit, přijímat rozhodnutí a nést za ně odpovědnost a formovat jejich hodnotovou orientaci k celoživotní potřebě vzdělávání.

Dvoudenního jednání se zúčastnili delegáti z odboru vzdělávání a správy policejního školství Ministerstva vnitra, odborně profesních škol resortů Ministerstva obrany, Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva financí, Městské policie Praha a delegáti ze středních policejních škol Ministerstva vnitra v Brně, v Holešově, v Jihlavě, v Pardubicích, v Praze 6-Ruzyni a v Praze 9-Hrdlořezech.

Pedagogický kredit jednání vědecké konference zajišťovala účast vysokých akademických funkcionářů z Univerzity Karlovy v Praze, Univerzity Jana Amose Komenského v Praze a z Vysoké školy Karlovy Vary, o. p. s., Vysoké školy evropských a regionálních studií, o. p. s. České Budějovice. Zahraničním delegátem konference byl pan Patrick Escoffier, ředitel lyonské policejní školy z Francie.

Ústředním tématem jednání konference bylo vzdělávání jako příprava příslušníků ozbrojených sil a sborů pro výkon povolání a pro privátní život v informační a komunikační technologické realitě současné postmoderní a globalizované společnosti.

Konference provedla v širokém diskusním fóru komparaci dosavadních pedagogických a didaktických zkušeností v oblasti forem, metod a evaluace vytváření profesních kompetencí účastníků vzdělávání ve formálním a informálním vyučování a učení, ale i v oblasti dalšího a celoživotního vzdělávání pedagogických pracovníků.

V přednesených referátech a v diskusi zazněla celá řada námětů k organizaci a k obsahu i k organizačním formám vyučování, k implementaci produkčních metod a technologií vyučování a učení do formální edukace a celoživotního vzdělávání.

Delegáti, u vědomí kontinuity resortního vzdělávání se státní vzdělávací politikou, zároveň deklarovali snahy reflektovat nové přístupy a trendy ve vzdělávání do filozofie pedagogických dokumentů vzdělávacích programů ku prospěchu dalšího zvyšování odborných i etických kompetencí účastníků vzdělávání.

Z široké diskuse vyplynulo, že současný trend profesního odborného vzdělávání principiálně naplňuje filozofii umožňující kvalitní získávání zkušeností studujících jak z hlediska parametrů pedagogického prostředí škol, tak i z hlediska sledovaných cílových struktur a vzdělávacích standardů.

Delegáti ve svých vystoupeních současně upozorňovali, že vedle odborných kompetencí nelze abstrahovat od etické a emoční stránky formování profilu účastníků vzdělávání. Systémově je třeba stanovit evaluační kritéria formální edukace a provádět pedagogický výzkum. Za stejně důležité považují i systémové zkoumání firemní kultury škol jako prostředku a předpokladu zvyšování kvality všech řízených procesů v profesně odborných školách.

V oblasti obsahu vyučování konference doporučila favorizovat především kvalitativní hlediska při tvorbě základních pedagogických dokumentů, permanentně pracovat na školním kurikulu, učebních osnovách i na obsahu a formách průběžné evaluace a závěrečných zkoušek. Pedagogická a zejména didaktická komunikace s aktivní rolí učících se účastníků musí být činností kreativní a dynamickou, schopnou reflektovat všechny současné modernizační procesy optimalizace vzdělávání v souladu s trendy a měnícími se paradigmaty občanského i zahraničního školství. Vzdělávání příslušníků ozbrojených sil a sborů v informační společnosti by nemělo opouštět studium cizích jazyků.

Správný výběr základního a rozšiřujícího učiva, integrované pojetí teoretické výuky a vytváření praktických zkušeností behaviorálními, kognitivními a konstruktivními didaktickými postupy produkčního učení jsou cesty, kterými může odborná příprava účastníků vzdělávání v resortních školách naplnit očekávání profesní praxe. Velkou prací je třeba vynaložit na zpracování předmětových a mezioborových didaktik. Akademičtí funkcionáři univerzit a vysokých škol vyjádřili připravenost a ochotu ke spolupráci na projektech transferu poznatků od vědy k praxi.

Delegáti konference upozorňovali také na nutnost změny role učitele, který je v současném pojetí tzv.

činné školy průvodcem a rádcem studujícím, který jim usnadňuje proces vlastního vytváření kognitivních zkušeností. Takováto změna vyvolává potřebu vytvářet jednak nabídku, jednak prostor a možnosti k institucionálnímu vzdělávání učitelů v oboru profesní didaktiky. Učitelé odborných škol potřebují zvládnout problematiku vytváření učebních schémat při plánování a v přípravě na vyučovací jednotku, organizační formy a technologie projektových a programovaných metod, didaktické funkce výukových programů a možnosti využití multimediálních prostředků a pomůcek, e-learning, ale i formy a metody získávání zpětné vazby, klasifikace a hodnocení jako prostředků motivace, aktivizace a kontroly výkonů účastníků vzdělávání.

U vědomí společné vůle zlepšovat firemní kulturu a posilovat image zastoupených škol delegáti konference shledali rezervy v dosud nedostatečném využí-

Společné foto delegátů konference

vání společných mezíresortních projektů a také zkušeností obdobných zahraničních vzdělávacích institucí, které by mohly být inspirací při měření a přehodnocování vizí, misí a strategií těchto škol v krátkodobém a střednědobém horizontu.

Tyto a i další deklarované myšlenky a náměty delegátů budou zpracovány a vydány ve sborníku z vědecké konference k dalšímu využití.

Vědecká konference byla všemi účastníky velmi pozitivně hodnocena a splnila sledovaný záměr gestora.

Delegáti vyslovili přání pokračovat v takovýchto společných pracovních setkáních i v příštích letech.

plk. Mgr. Ing. Bc. Jiří ZLÁMAL, Ph.D.